

Om snefnug og andre flygtigheder

«Flectere si nequeo superos, ...»

Wilson Alwyn Bentley døde den 23. december 1931 af lungebetændelse. Han døde, som han levede.

For siden det Herrens år 1880 og 15 år gammel trodsede han vind og vejr på jagt efter, hvad han mente var det herligste her i verden: snefnug. Han ville sådan rigtig gerne vide, hvordan det er, sådanne skabninger ser ud, når man tager dem i sin hånd, hvilket som bekendt ikke er ligetil. Dels fordi snefnug har en kedelig tendens til at klumpe sig sammen med andre af slagsen, og dels fordi de er så afsindig små, at det kræver ikke kun et ualmindeligt godt syn, men også at de holder sig stille – hvad de for det meste ikke er tilbøjelige til – for at man skal kunne få øje på dem. Dertil kommer så deres skrøbelighed: de går i stykker, bare man rører dem, og den mindste varme får dem til at forsvinde. Nemt er det altså ikke, og derfor fik Wilson Alwyn Bentley sig en sag for.

Ved hjælp af det mikroskop, han netop havde fået af sin mor, da han blev 15, forsøgte han at tegne på papir, hvad han derigennem kunne se, men det blev for det meste til ikke meget andet end nogle vandklatter, han så, da proceduren tog al for lang tid, til at snefnuggene gad vente på ham.

Så var det, at han fandt på at koble en fotografisk indretning (som dengang, det må vi huske på, var betydelig mere omstændelig end i dag) til sit mikroskop. På den måde kunne han måske endelig se et billede af sin elskling.

Der skulle dog gå fem år til, før det lykkedes. Men den 15. januar 1885 var det der. Det første snefnug, der nogen sinde var blevet fotograferet, var en realitet, og "Snowflake" Bentley, som han kom til at hedde fremover, den lykkeligste ungmand i Jericho, Vermont, USA, hvor han i øvrigt levede hele sit liv.

Siden blev det til over 5.000 billeder. Både af snefnuggene (eller "små skønhedsmirakler", som han foretrak at kalde dem), og af iskrystallerne ("sneblomsterne"), og da Bentley var en troende mand, gjaldt det for ham om at lovprise skaberen ved også at beundre skønheden ved disse former. Men han var ligeledes nøgtern og ikke spor sværmerisk, og derfor brugte han sit arbejde først og sidst til at beskrive, hvad han faktisk så.

Man må sige, at anstrengelserne var det værd, for hvad "Snowflake" Bentley endelig fik lov til at se, var i grunden ganske forunderligt: han så nemlig, at hvert fnug for det meste består af seks arme, og at hver af disse arme er udstyret med en savtakket og kærvt struktur, hvis kombinationsmuligheder er så omfattende, at

der ikke findes to fnug, der ligner hinanden. Det besynderligste er imidlertid det, at inden i selve fnugget er hver af disse seks arme nøjagtig som de fem andre. Heraf spørgsmålet: Hvordan kan det nu være? Hvordan kan den enkelte arm 'vide', hvilken form de andre har valgt at indtage?

For Bentley var dette sådan set ikke et problem, thi morfologien var noget, Gud afgjorde. Der var derfor ikke nogen grund til at beskæftige sig yderligere med det. Til gengæld var der grund til at lovprise den mangfoldighed og opfindsomhed, som Herren kunne præstere i sit arbejde.

*

Når alt kommer til alt, reagerer vi andre stort set på samme måde. Også når vi lader hypotesen Gud ligge. For vi kan ikke lade være med at forestille os, at der må gives et 'program', som 'informerer' armene om, hvordan de skal opføre sig.

Det meste af den nugældende scientisme tænker spontant sådan – f.eks. hele den nuværende genetiske forskning, som derfor ligger underdrejet på den konto – med en antagelse om, at der skulle foreligge en masterplan et sted, som enten gør sig gældende i kraft af kausale følgevirkninger eller som realisering af en teleologisk hensigt (hvilket i bund og grund kommer an på det samme).

For det kan godt være, at vi mener at have løsrevet os fra tanken om Skabe- ren, men troen på væren som ontologisk (dvs. som allerede foreliggende) størrelse (om det så kun er som 'potentialitet'), er fortsat gældende i bedste velgående. Navnene W. Reich og C.G. Jung skulle vel hjælpe til at minde os om, hvordan sådanne opfattelser også huserer inden for vores felt og vedrører en så vigtig problematik som libidoteorien. Diskussionerne om forbindelserne mellem dispositionen og konstitutionen, dvs. mellem arv og miljø, er ramt af den samme blindhed.

*

Så er det, at vores kære isede skabninger kommer os til undsætning.¹

For et egentligt studie (og altså ikke blot beskrivelse) af disse skabninger viser nemlig, at de omtalte arme hverken kommunikerer med hinanden (sådan som man faktisk videnskabeligt troede på i lang tid), eller styres af et foreliggende program. Hverken fnuggets 'kerne', dets prædispositioner eller omgivelser for den

¹ Historien om Wilson Bentley kan findes ved at Google på navnet. Se f.eks. Duncan C. Blanchard "The Snowflake Man", *Weatherwise*, 1970, 23(6), 260-269.

Der findes mange moderne redegørelser for fænomenet. En ikke alt for teknisk kan læses hos Kenneth Libbrecht i artiklen "Snowflake Science. A Rich Mix of Physics, Mathematics, Chemistry, and Mystery", in *American Educator*, vinter 2004/05. For en mere detaljeret studie se Jon Nelsons "Branch Growth and Sidebranching in Snow Crystals", *Crystal Growth & Design*, 2005, 5 (4), pp 1509–1525 (findes på nettet som DOI: 10.1021/cg049685v).

sags skyld, er i besiddelse af sådanne egenskaber. Der er derimod tale om et samspil af i hvert fald fysiske, matematiske og kemiske forhold, der indvirker i mønsterdannelsen ved ikke-lineære uligevægtige systemer, som altså finder sted, uden at man af den grund kan pege på en art kausal masterplan eller genetisk/digital kode som drivkraft.

Vi har snarere at gøre med en problematik, der angår krystaldannelsen, og som i dette specifikke tilfælde vedrører den faseovergang, som fysikerne kalder *deposition*¹, hvor en gasart (vanddamp i vores eksempel) går over til en fast form uden om dens mellemliggende tilstandsform (her: uden om væskefasen), og hvor de foreliggende processer tilpasses den forekommende temperatur, lufttryk og fugtighed. Hvis snefnuggets arme falder ud på identisk vis, er det således nærmere, fordi de deler den samme (mikroklimatiske) historie, end fordi de skulle deles om en forudfattet 'information'. De samme forhold forklarer desuden også den forskellighed, der findes fra snefnug til snefnug, thi deres morfologi afhænger ligeledes af de lokale omstændigheder, der gælder for dem hver især.

Det er selvfølgelig de morfogenetiske forhold, vi her bliver opmærksomme på, der har vores interesse, fordi de kan hjælpe os til at anskue processuelle sammenhænge under hensyn til de foregange, der intervenserer *in situ* i et konkret forløb, og ikke som følge af en formodet præprogrammering – hvilket, som sagt, ellers er vores spontant ontologiserende tendens i henhold til vores tro på en primær årsag.

”Snowflake” Bentley placerede som sagt Skaberen på denne post og kunne dermed ubekymret fortsætte sit virke. Det var nu engang den skematisme (eller begrebsramme), han havde at gå ud fra, og den kom selvfølgelig til at vejlede de forestillinger (skemata), han kunne gøre sig om, hvad det var, han havde med at gøre. Det forhindrede ham ganske vist ikke i at få taget sine billeder, men erkendelsesinteressen var ligesom begrænset – eller i hvert fald øremærket, som man siger.

Forbindelsen mellem de *kategorier*, der organiserer et erkendelsesfelt, de *forestillinger*, der anskueliggør måden, hvorpå det pågældende felt organiseres, og så bestemmelsen af de *objekter*, der hører hjemme inden for disse rammer, er noget, der afgjort interesserer psykoanalysen.

Men der er dog en komplikation: de sagsforhold, som psykoanalysen har med at gøre, er som bekendt ubevidste, hvorfor dens overvejelser angår selve de betingelser (af begrebsmæssig, skematisk og fremstillingsmæssig art), som understøt-

¹ Eller også 'desublimation'. Rimfrosten er eksempelvis resultatet af en faseovergang direkte fra gas til fast form uden en mellemliggende væskefase. F.eks. er der resultatet af deposition af vanddamp fra luften på jorden. I fysikken taler man så om 'sublimation', når bevægelsen går den anden vej: når isen fordamper, f.eks.

ter bevidstheden, en hændelse, som derfor retsmæssigt må betragtes som ubevidst dannelse.

Selvfølger kan vi vælge at forholde os kognitivistisk til problematikken, ved f.eks. at lade Wilson A. Bentleys interesse være et udslag af ungdommelig nysgerighed, der bliver til monomanisk vedholdenhed, idet en religiøs fortælling lader ham deltage i skabelsens herlighed ud fra tanken om en Gud. Selvfølger kan vi det, og det er sikkert rigtigt nok, men i så fald har vi ikke sagt andet og mere, end hvad Bentley selv kunne sige om den sag. Så forbliver bevidstheden da det tilpasningsredskab, evnepsykologien altid har villet fastholde – en erkendende enhed, der understøtter troen på eksistensen af en anden enhed, som for alt i verden må forblive uberørt: virkeligheden. For hvis virkeligheden skrider, hvor ender vi så henne?

*

Psykoanalysen interesserer sig afgjort for flygtigheder. Og af forskellig slags endda, fordi de fortæller os noget om de forskellige grunde, der kan få os til at løbe efter dem.

Ad den vej får vi tillige noget at vide om, hvorfor vi tror, at Han ikke kan lide os – hvis vi ikke gør, som han siger (men også når vi gør, som han siger, eller gør det på den forkerte måde, osv.). Og ikke mindst: Vi får et indblik i, hvad det er, der får vores øjne til at stå på stilke efter at se, hvad der er 'indeni' – eller også ikke se (eller se til siden, gennem fingre og sådan).

Alle spørgsmål, som jo netop ikke kan besvares, uden at hypotesen om det ubevidste tages i betragtning, dvs. uden antagelsen om at sjælelivet er meget mere omfattende, end hvad bevidstheden lader os ane, fordi som psykisk akt er bevidstheden resultatet af et (psykisk) arbejde som simpelthen ikke kan finde sted, uden at en særlig viden (af Freud kaldt *Wunsch*) gør sig gældende.

Alt sammen meget underligt, indrømmet, men ikke desto mindre hvad vi vitterlig har at gøre godt med, eftersom netop dette samspil af *begreber*, *skemaer* og *fremstillinger*¹ deltager i konstruktionen af, hvad vi mennesker kalder virkelighed. Sådanne forhold er lige præcis, hvad Freud præsenterer os for fra starten af sine undersøgelser i og med hans interesse i forestillingernes status i sjælelivet. Læsningen af ikke mindst hans allertidligste tekster, herunder *Udkastet*, udelader in-

¹ Som hos Bentley hedder (i omvendt rækkefølge) *snefnug* (som den konkret eksisterende form den fnuggende skabning kan have i ekstension), *billede af et snefnug* (som jo sigter til at se 'hvordan de er indeni', og derfor rækker efter afsløring af et muligt skema over de specifikke morfologier — vi kan ikke miskende den skopiske drifts deltagelse i projektet), og så *Guds herlighed* (som vel taler for sig selv, men som i hvert fald henviser til et diskursivt anliggende). Hos Kant vedrører sådanne problemstillinger forholdet mellem fornuft, forstand og anskuelse, vil jeg mene. Grundkategorierne dér bliver i så fald *skematisme*, *skemaer* og *indbildning*.

gen tvivl med hensyn til, at *forestilling* udgør et nøglebegreb i hans udarbejdelser, og at navnlig samspillet imellem dem (herunder som sammensætninger af 'forestillingsgrupper') definerer de forskellige momenter, han mener, man må genkende i den struktur, han kalder 'det psykiske apparat'. Det er dog mindst lige så tydeligt, at denne 'forestilling' – som i filosofisk henseende er en endog meget tung størrelse – fører en række vanskeligheder med sig, som ikke uden videre kan fjernes.

For en ting er at tale om forestillinger i deskriptiv henseende (som når jeg f.eks. henviser til en visuel sammenhæng, et billede), og noget andet når der er tale om forestillinger ordnet i et arkitektonisk forhold (sådan som Freud taler om dem i forbindelse med 'forestillingsgrupper', hvor det ikke så meget er deres billedmæssige egenskaber, der er det afgørende, men snarere deres – om jeg så må sige – korpuskulære værdi i en rumlig kontekst). Men når vi ovenikøbet også finder 'forestillingerne' i definitionen af dynamiske størrelser (som for eksempel i forbindelse med driftsbegrebet), da truer forvirringen med at blive total. Freud selv er klar over dette ganske tidligt og forsøger derfor at afværge det ved at præcisere: her har vi med 'tingforestillinger' at gøre, her med 'ordforestillinger', og her med 'sagsforestillinger', etc., men så finder han ud af, han dermed igen havner i et deskriptivt, altså figurativt, forehavende.

Som sådan er dette for så vidt ikke spor odiøst. Det slører bare de andre problemstillinger, som forestillingsbegrebet altså også inddrager, og som Freud resumerer i en minimal opstilling ved at sige, at det egentlig gælder om at kunne give en både topisk, dynamisk og økonomisk redegørelse for det psykiske apparats funktionsvirke – det vil altså sige for de sammenhænge inden for hvilke de omtalte forestillinger indgår. Dette svarer på en måde til at sige, at det gælder om at give en både *geometrisk* (topisk i den forstand det også omfatter de fysiske love), *algebraisk* (for så vidt dynamikken angår funktionelle forhold) og – vil jeg mene – *retorisk*¹, for så vidt de to andre nødvendigvis må læses (tydes), hvorved netop den økonomiske dimension må træde til.²

*

¹ Jeg var lige ved at sige: *teologisk*, men det ville føre os for vidt på dette sted. Bemærk dog, at vi har en hel del at vinde, hvis vi husker, at økonomi kommer oprindeligt fra *oikonomia*, og at den er i høj grad forbundet med spørgsmålet om nådens inkarnation, hvilket alt andet lige ikke er uinteressant i forbindelse med vores overvejelser vedrørende objektets forvaltning og inkorporationen i det hele taget. Sondringen mellem geometri, algebra og metafysik/teologi ville Aristoteles i øvrigt bestemt ikke have noget imod.

² Freuds økonomiske aspekt henviser, for mig at se, til den politik, der knytter sig til den position, subjektet producerer i sit forhold til objekterne i det hele taget, og navnlig i forhold til det objekt, af Lacan kaldt *a*, som udgør ikke mindre end 'subjektets væren'.

Det komplicerede ligger bl.a. i, at denne øvelse (som altså kræver, at den topiske, dynamiske og økonomiske tilgang er gældende samtidig), både må tage højde for de objekter, subjektet løber ud efter (snefnugget), objekter, som altså er ganske konkrete og *virkelige*, og så for det (generiske) objekt, der netop sætter løbet i gang (altså det nævnte 'objekt *a*', hvis tyngde peger på og mærker virkelighedens objekter), som er *reelt* og bestemmer derfor over den psykiske *realitet*.

Den analytiske undersøgelse må orienteres inden for det rum, sådanne forhold frembringer, og kan derfor ikke nøjes med at se bare forestillinger over det hele. Der må differentieres. Derfor ser vi Freud konstant forny og forfine sin begrebslighed og skanne sit undersøgelsesområde for så meget desto bedre at fastholde det centrale: at sjælelivet ikke reduceres til bevidstheden, at spørgsmålet om det ubevidste trænger sig på, når man tager fortrængningsproblematikken i betragtning, at de psykiske akter, vi registrerer, er resultater af kompromisdannelser mellem på den ene side en driftsmæssig insisteren og netop det omtalte fortrængningsmæssige virke¹, at dette mellemværende mærker den personlige ligning, at denne ligning gør sig gældende seksuelt og i overføringen, som er analysens praktiske drivkraft.

Det er i hvert fald tydeligt, at Freuds syn på sagen omfatter flere niveauer, momenter og tider, og at det for analytikeren gælder om at være lydhør over for alle deres sammensætninger. Som, når vi over for en drøm (eller for så vidt en hvilken som helst ubevidst dannelse), må tage højde for både dens manifeste tilskikkelse, dens latente udformning samt de tanker, den gør gældende.

Således taler Freud eksempelvis om drømmens ønske (tankerne), drømmens (latente) arbejde og drømmens (manifeste) fremstilling, som vi uden vanskeligheder kan henholde til forhold, der vedrører de topiske, dynamiske og økonomiske aspekters sammenføjning, da vi deri nemt genkender de samme spørgsmål, som forbindelsen mellem algebraen, geometrien og logikken rejser i den videnskabelige praksis i det hele taget. Det vil altså sige de forskellige modi, hvorved vi i dag mener at kunne repræsentere (frembringe, gengive, anskueliggøre²) de egentlige sammenhænge, der strukturerer et sagsforhold – hvilket Freud for så vidt netop både anerkender i sit arbejde og bestræber sig på at overholde.

Men hvad psykoanalysen bringer for dagen, og som Freud kun kan holde fast ved, er den omstændighed, at det kun er i og med sine ytringer, at det enkelte menneske kan gøre sig gældende og får en chance for at vide, hvad dets eksistens egentlig vil sige. Det skyldes, at betydningsregisteret (altså *Bedeutung*, for så vidt det tænkes som noget andet end *Sinn* – jf. Frege, osv.) forudsætter inddragelsen

¹ Her omtalt blot som en generisk term for de foregange, der ifølge Freud agerer som funktorer (logiske operatorer) ved den subjektive mekanik. Det siger sig selv, at forskellen mellem 'fortrængning', 'forkastelse' og 'fornægtelse' må præciseres nærmere.

² Rücksicht auf Darstellbarkeit! som Freud sagde.

(ja, inkorporationen) af sandhedens dimension, som et gyldigt og nødvendigt parameter at tage med i betragtning, når det drejer sig om at bedømme den enkeltes tale. Dog med følgende væsentlige yderligere tilføjelse: at den analytiske erfaring viser, at værdien af den pågældende dimension bestemmes mindre af de objektivering, som en eventuel bivalent afgørelse kan forelægge, end af erkendelsen af dens iboende deltagelse i talens funktion som sådan. Thi sandheden gør til enhver tid en subjektiv position gældende.

I den forstand er Freuds opdagelse af, hvad han kaldte *Wunsch*, det ubevidste ønske, opdagelsen af sandhedsdimensionen i sjælelivet.

*

Således baggrunden for Lacans udsagn om, at Freud genindfører, i den videnskabelige overvejelse, hvad videnskaben ellers møjsommeligt havde fortrængt (eller endda forkastet) fra sit virke.

Psykoanalysen genindfører simpelthen sandhedsspørgsmålet i videnskabens felt, hvorfor det afgørende spørgsmål i den forbindelse ikke så meget går ud på at vide, om psykoanalysen er videnskabelig eller ej, men om der findes en videnskab, som også kan rumme psykoanalysen, siger Lacan ligeud allerede på bagsiden af sine *Écrits*.

Dette rammer naturligvis i høj grad tydingens status – og man forstår derfor godt, at den får en så fremtrædende plads i diskussionerne vedrørende kriterierne for den analytiske intervention, og desuden også hvorfor det for Freud (for os, siden Lacan) bliver magtpåliggende at afgrænse tyding fra enhver mantik, tolknings- og endda hermeneutisk (herunder semiotisk) praksis.

Thi ‘drømmetydning’ vil frem for alt sige: formulering af den sandhed, som organiserer den enkeltes ligning, og som det ubevidste ønske lader insistere i alle de psykiske akter – herunder bevidstheden, som sagt – den producerer.

*

Men hvad udtrykker mon den ligning? – kan man med rette spørge.

Netop kriterierne for den kommers, som ethvert subjekt etablerer med den Anden for at kunne blive til, dvs. måden hvorpå den enkelte underkaster sig de principper, der organiserer produktionen af de psykiske hændelser, og som i sin væsentlighed bestemmer dets seksuelle status med hensyn til identifikationen og objektvalg.

Således hvad overvejelserne angående Ødipus- og kastrationskomplekserne skal bruges til, og som det for alt i verden gælder om at lade være med at proppe

med fylo-ontogenetik, men i stedet anerkende som logiske procedurer for den subjektive konstitution.

Dette kræver dog, at netop beskaffenheden af den nævnte 'store Anden' afklares og præciseres som blot et sted af logisk art, subjektet henvender sig til. Det indebærer imidlertid, at rummet ikke længere anskues som en passivt foreliggende tomt, men som en egentlig topologisk mangfoldighed¹, hvorfor det ikke er noget, man bare 'forestiller sig' uden videre. Og i vores regi er denne passus ganske udelukket, så længe det ubevidste anskues som en mængde psykologiske (eventuelt grammatiske) forestillinger af mere eller mindre molekylær art.

Freud var klar over det og talte derfor bl.a. om *forestillingsrepræsentans* og andet, men det blev først med Lacans indførelse af signifikans-problematikken i psykoanalysen, at det freudske ubevidstes logiske fundering begynder at blive tilgængelig.

*

Det er rigtig nok, at *signifiant*-begrebets lingvistiske herkomst har underdrejet en del af læserne, idet de har ment sig autoriseret til at underkaste det freudske ubevidste de sprogteorier, som hovedsagelig bygger på tegn-teoretiske overvejelser. I dag må vi imidlertid se det som en propædeutisk bekvemmelighed, der i længden har vist sig at være en møllesten for forståelsen af dets anvendelse i teorien.

Det er derfor afgørende, at man med det samme konstaterer, hvordan Lacan fra starten af understreger, at hans *signifikant* ikke skal bedømmes på baggrund af tegn-metafysikken (hvorved han udelukker enhver begribelse af det ubeviste ud fra de foreliggende sprogteorier), men derimod må tages som udgangspunkt for en undersøgelse af diskursivitetens betingelser overhovedet – dvs. under hensyn til det sted af topologisk art, som enhver taleakt gør gældende *ipso facto*, og som Lacan valgte at benævne som *l'Autre* (den store Anden eller bare den Anden). I det perspektiv forholder det sig nærmere sådan, at opdagelsen af det ubevidste snarere giver anledning til en ny begribelse af sprogets beskaffenhed, end at de foreliggende lingvistiske overvejelser kan gøre rede for Freuds opdagelse.²

Lacans definition af det ubevidste som den Andens diskurs (*le discours de l'Autre*) peger altså i en anden retning og bestræber sig på at trække psykoanalysen væk fra den altid nærværende hermeneutiske løsning. For det er ikke mening (*Sinn*), psykoanalysen orienterer sig ud fra, men selve de koordinater, der afgør subjek-

¹ *Mannigfaltigkeit* på tysk (*manifold* på engelsk). Termen er indført af den tyske matematiker, Bernhard Riemann.

² Hvad det angår befinder vi os nøjagtig på samme sted, hvorfor det er noget, vi eksplicit må tage op i de følgende år. For eksempel ved at tage Lacan-Laplanche-diskussionen op til revision og interessere os meget mere for Émile Benvenistes bidrag til sprogvidenskaberne.

tets position, som til enhver tid er indlejret i den Anden. Vi forstår godt, at Lacan må understrege betydningsdelen (*Bedeutung*), om end det også medfører sine egne komplikationer. Men i det mindste peger det hen imod logikken.

Det væsentlige for os her er altså at bemærke: 1) at Lacan sørger for at kvalificere de spørgsmål, Freud rejste med udgangspunkt i *forestillings*begrebet ved at inddrage *signifikans*problematikken i overvejelserne, og 2) at han straks præciserer sit ærinde ved at notere, at hans signifikant ikke funderes i nogen form for tegndoktrin, hvorfor den ikke på forhånd knyttes til nogen *signifié*.

På dansk er vi i den heldige situation at kunne operere med to termer (signifikant og *signifiant*) som i sig selv markerer, at der er tale om to forskellige problematikker. For mens signifikant-begrebet i psykoanalysen kun har værdi i forbindelse med subjektet (hvorfor dets kanoniske definition siden Lacan netop er, at 'en signifikant repræsenterer et subjekt for en anden signifikant'), så begrundes *signifiant* ved dens tilknytning til *signifié* i den semiologiske enhed, man kalder tegn, som i bund og grund intet har med psykoanalysens ærinde at gøre (Lacan definerer tegnet som værende det, der 'repræsenterer noget for nogen' – hvilket jo øjensynligt ikke er lig med hans signifikant-begreb). Hvor *signifiant* åbner for en vis substantiel anvendelse (når man uforsigtigt taler om 'signifianten', f.eks.) er denne begrænset i forhold til 'signifikant', som *per definition* er et adjektiv og snarere henviser til en sammenhæng end til en enhed. Det signifikante gives ikke som sådan, men er det, der gør sig gældende – et værdiforløb.

*

Vi kan give to kliniske sammenhænge, som begrundet relevansen af sådanne betragtninger.

Den første angår definitionen af symptomet. Thi mens den lægelige definition af et symptom er: 'tegn på sygdom', så siger psykoanalysen snarere, at et symptom (eller mere præcist¹ de symptomer, som psykoanalysen har med at gøre) er signifikant, dvs. er det, der i en given sammenhæng har en signifikantværdi, gør en signifikans gældende, lader til syvende og sidst sandheden træde til. Symptomet har i psykoanalysen signifikantværdi, fordi det gør en sandhed gældende, der som regel angår det subjekt, der bærer det.

Symptomet er i den forstand signifikant, idet det repræsenterer subjektets fortrængte sandhed (altså subjekt), hvilket unægteligt er noget helt andet, end hvad der er på færde i den lægelige semiologi. Denne forskel må psykoanalysen forkla-

¹ For det drejer sig jo på ingen måde om at bestride eller afvise den lægelige ekspertise og dens, inden for sine rammer, ganske gyldige definition af symptomet.

re. Herunder præcisere den modtager, over for hvilken symptomet gøres gældende. Altså — Over for hvad eller hvem henvender symptomet sig?

Det bringer os straks ind på den anden kliniske sammenhæng, jeg lige henviste til. For i og med at modtageren (som symptomet henvender sig til) er den Anden, er vi med det samme på overføringenens område.

I overføringen udspilles nemlig den grundlæggende udvekslingsprocedure, der giver liv til subjektiviteten, for så vidt denne har at gøre med det signifikantsamspil, der frem-stiller subjektet som forestilling, ja, faktisk som *signifié* for en signifikant-relation. I Lacans definition (der altså siger, at et subjekt lader sig repræsentere af en signifikant over for en anden signifikant) benævnes denne relation som værende af repræsentationsmæssig eller repræsentativ art. Dette er noget, vi må studere nærmere, fordi det kan diskuteres, idet definitionen kan læses derhen, at subjektet tænkes som forud for selve repræsentationen. Sikkert er i hvert fald, at overføringen som fænomen er til stede, lige så snart subjektet træder til, fordi den karakteriserer selve den henvendelse, som subjektiviteten i bund og grund er. Subjektet har brug for den Anden, har brug for det sted, hvor de signifikanter, der repræsenterer det og repræsenterer det over for, findes. Derfor må det konstruere den. Den Anden er en logisk instans, som subjektet må producere for at kunne tage afsæt i sin eksistens.

*

Således baggrunden for, at man på en måde kan sige, at en psykoanalyse til syvende og sidst går ud på at stifte bekendtskab med den Anden, analysanden anvender som grundmodtager i sit liv.

Analysen handler om efterhånden at aftegne den Andens konturer, sådan som disse fremstår for hin enkelte, således at de signifikantsammensætninger ('forestillingsgrupper' hos Freud, 'gitre af signifikanter' hos Lacan), som denne består af, eventuelt kan omfordeles, omdefineres, genbetydes, så det (spille)rum subjektet kan have til sin rådighed, bliver mindre indskrænkende. Det gælder for ethvert subjekt – herunder også disse subjektive positioner man kalder autistiske. At ændre subjektiv position vil i den forstand sige at ændre den Anden, dvs. det indlejningsrum, som subjektet forholder sig til, støtter sig til og altså også afhænger af.

Dér har vi psykoanalysens opgave og vanskelighed. For hvad subjektet aller-mindst vil, er netop at udskifte den Anden, det klager over. Freud anerkendte dette fuldt ud i sin tekst om lægmandsanalysen. Noget som i øvrigt bragte 'den

upartiske samtalepartner' i en tilstand af harme og skandalisering, som det er værd at tænke over.¹

*

Signifikansens betydning – som altså giver hjemmel til, at vi, med Lacan, kan tale om signifikant og signifikantmæssige relationer – ligger i, at dens virkefelt omfatter alle de områder, som den psykoanalytiske lære forholder sig til: det være sig de metodologiske, teoretiske og/eller terapeutiske anliggender, Freud mente angik psykoanalysen.

Lacan viser tillige, at de problemer, som diskussionen om lægmandsanalysen rejser, afklares og bliver nemmere at håndtere, i det øjeblik der tages højde for, hvad han kaldte *la logique du signifiant*, signifikansens logik.

Problemet med denne logik er imidlertid, at den netop er en logik.

Jeg mener: den er ikke bare noget, Lacan siger for at imponere, men at dens begribelse faktisk kræver at man går ind i en række grundproblemer som de formelle discipliner (inden for matematikken, den symbolske logik, dele af den teoretiske fysik) har mødt i deres udfoldelser og som vi på besynderlig vis genfinder i psykoanalysens.

Denne omstændighed har helt klart lagt en begrænsning for studiet af de 'indre udviklingsmuligheder', Freud anså som forudsætning for psykoanalysens beståen. Men dertil kommer et andet problem. Noget, som berører os i høj grad og som netop forsøget på at løse de spørgsmål, der knytter sig til lægmandsanalyse-diskussionen, fik afsløret.

Det handler om, hvad der skal til for at uddanne en analytiker. Nærmere bestemt: hvordan psykoanalytikeren bliver til. Eller også: Hvad betinger fremstillingen af en analytiker? (Disse formuleringer er faktisk ikke lig hinanden og må besvares hver for sig).

*

Spørgsmålet er blevet diskuteret i den psykoanalytiske bevægelse i nu hundrede år (Ferenczi bringer det officielt på tapetet allerede i 1913 i forbindelse med kongressen i München og i forlængelse af disputten med Jung), og på trods af de forskellige anstrengelser, der er blevet gjort siden og de mangfoldige modeller, der er blevet forsøgt, er dette fortsat uafgjort.

¹ Se, hvad Frank Grohmann skriver i den henseende i sin tekst i FOREGANGE nr. 2 (side 57 og følgende).

Det eneste vi sådan set kan konstatere er, at i praksis er der tale om en sag, som rejser spørgsmålet om kontingensen.

For psykoanalytikerens tilblivelse forekommer alt i alt kontingent. Ikke så meget fordi den er tilfældig (kontingens og tilfældighed er ikke synonyme, som man på standardvis tror), men fordi den er ramt af uafgørlighed – eller rettere: fordi det kun kan begrundes i et valg, hvis nødvendighed imidlertid ikke er kausal (Aristoteles' opposition mellem nødvendighed og kontingens må altså også diskuteres).

Traditionen har grebet problemet an ved hjælp af de midler, filosofien har givet os. De har derfor på standardvis spurgt til psykoanalytikeren ud fra væren: Hvad skal der til for at være eller ikke være psykoanalytiker?

På denne måde har man dog misset det væsentligste ved psykoanalysen selv: traditionen har altså på mærkværdig vis set bort fra ønskets dimension.

Resultatet har været et inferno af procedurerytteri, som vi stadig lider under og som vi på helt egne vegne endnu ikke for alvor har kunnet stille noget op imod heller¹.

Lacan skar ganske vist igennem miseren ved at gøre opmærksom på, at der til spørgsmålet om analytikerens dannelse i hvert fald skulle tages hensyn til begrebet om *le désir de l'analyste* (analytikerens ønske), men dette har ikke forhindret hans efterfølgere i at antage det som et påbud og forvandle det til endnu en værens egenskab, man, siges det, kan udmærkes ved, hvis man sådan anstrenger sig rigtig meget. Et andet procedureregime har således set dagens lys i psykoanalysens navn.

Lacan gjorde ellers tilstrækkelig opmærksom på, at spørgsmålet om *analytikerens ønske* ikke var til at begribe, hvis man ikke satte det i forbindelse med, hvad han i den forbindelse kalder *Freuds drift*², hvilket vel er et vink med en vognstang om, at der er tale om libidinale sager, libidinaløkonomiske anliggender, og ikke denne eller hin hittepåsomhed en tilfældig forbipasserende underholder sig med.

Det drejer sig altså ikke om Freuds ønske som menigmand, vi dermed er ude efter, men om det ønske der fik Freud til at blive ... signifikant.

I den forstand kan man for så vidt stille spørgsmålet til enhver disciplin (matematikerens ønske, fysikerens ønske, osv.), men det særlige ved psykoanalytikerens ønske er måske – det er noget, der kan overvejes i al fald – at i analysen bliver forskellen mellem ønskets objekt og det objekt, der forårsager ønsket, ganske tydelig. Ja, selve analysen går endda ud på at adskille dem fra hinanden.

¹ Noget, jeg i øvrigt ikke tror, vi vil blive i stand til, før vi systematisk har forholdt os til den forudsigelige skandale, som Else Munck beretter om i sit debatoplæg *Psykotterapi og Etik*, Munksgaard/Rosinante, 1996.

² Han skrev ligefrem en tekst med netop den titel: "Du «Trieb» de Freud et du désir du psychanalyste", in *Écrits*, 1966, side 851 og følgende.

Det er dog en kendsgerning, at vi mennesker har vældig svært ved at slippe tanken om, at det er subjektet, der ønsker, jeg mener: tanken om at subjektet er forud givet som sådan, og at dette subjekt kan ønske sig, hvad det har lyst til.

Psykoanalysen vender imidlertid op og ned på den forestilling. Den siger snarere, at det er de ubevidste ønsker, der kommer til at definere subjektiviteten. Ønsket definerer subjektiviteten ved ligefrem at opponere mod lysten.

*

Derfor er spørgsmålet om 'psykoanalytikerens ønske' den hidtil mest radikale undersøgelse af Freuds opdagelse siden drømmetydningen, især når man anskuer problematikken som en undersøgelse af den overdetermination, der knytter sig til ønskets dimension¹. Denne horisont er for mig at se den eneste farbare måde til at få fodfæste på i spørgsmålet om analytikerens dannelse.

Den tillader os for eksempel at begribe den parallelstilling, Lacan foretager mellem 'analytikerens ønske' og 'Freuds drift', idet vi da genkender strukturen ved hans grundformel vedrørende ønsket overhovedet, som siger i al korthed, at 'menneskets ønske er den Andens ønske' (*le désir de l'homme c'est le désir de l'Autre*). Hvilket skal forstås derhen, at det enkelte menneskes ubevidste ønske er bundet til det ønske, som den Anden tilskrives.

Hvilket selvfølgelig bringer os tilbage til spørgsmålet om den logiske status for 'den Anden' som kategori. Nu i forbindelse med et ret så væsentligt aspekt af overføringsspørgsmålet.

Thi formelen om, at 'menneskets ønske er den Andens ønske', giver lige så meget en mulig definition af overføringen, for så vidt overføringen vedrører forholdet mellem subjektet og den Anden anskuet fra vidensdimensionen – for eksempel i form af den viden jeg tilskriver den Anden med hensyn til mig selv, eller også den viden jeg kunne tænke mig (ønske mig) vedrørende de intentioner, den Anden måtte have på mine vegne.

Overføringen angår nemlig de mængder formodninger, et menneske må producere/være i besiddelse af for at kunne opretholde en subjektiv position – formodninger, som kan tage forskellige skikkelser (hypoteser, antagelser, tiltro) og tilskrives forskellige entiteter.

Hvis spørgsmålet om analytikerens dannelse endnu ikke er blevet løst, skyldes det i hvert fald også den naive opfattelse, analytikerne har haft af, hvad overføringen er for en størrelse, hvor den nærmest har fået karakter af smitsom sygdom, som det gjaldt om at forholde sig så neutralt og sterilt (de kalder det 'professio-

¹ Ved lejlighed må vi vel genoptage Freuds *Drømmetydning* og læse den sammen med Lacans *Le désir et son interprétation*, med henblik på en videre bestemmelse af de spørgsmål, som begrebet om 'le désir du psychanalyste' rejser.

nelt') til som muligt. Diskussionerne vedrørende den såkaldte 'modoverføring' har været simpelthen patetiske.

Uden en genoptagelse af overføringens vedvarende præg under hensyn til ønskets dialektik vil ethvert forsøg på at bestemme analytikerens position være henvist til mere eller mindre vildledende egenskaber med baggrund i den altid sprudlende evne-psykologiske folkløse, hvis ikke i det der er værre – genetismen, f.eks.

*

Analytikerens position afklares af de erfaringer, den enkelte gør sig i mødet med sin egen overføringssammenhæng.

Analytiker er i den forstand enhver, der i kraft af sine erfaringer som analysand er i stand til at forholde sig til den omstændighed, at mennesket taler og at det siger noget, før det tænker. Psykoanalytiker er enhver, der kan forholde sig relevant til den skematisme, som organiserer den pågældende erfaring. Praktiserende psykoanalytiker er enhver, der kan holde ud at føre den enkelte analysand igennem dennes undersøgelse af egne overføringsmæssige forudsætninger, uden at misbruge positionen. Skolens psykoanalytiker er, hvad Lacan kaldte den analytiker, som på et givet tidspunkt er i stand til at bidrage til udarbejdelse og afklaring af psykoanalysens indre udviklingsmuligheder ved at forholde sig analytisk til sine egne veje ud i analysen. Betegnelserne må nok revideres (eller i hvert fald præciseres og tilpasses en fornyet begrebslighed), men det er givet, at de peger på forskellige momenter i det, man kalder 'psykoanalytikerens dannelse', som er ganske åbenbare.

Der er tale om momenter, som ikke er sammenfaldende og som heller ikke kan hierarkiseres eller som sådan prioriteres. Hver især roder så at sige rundt i det på sin måde, dvs. på baggrund af sine symptomer. Derfor kan man heller ikke normgive på området uden at forhindre erfaringen.

Det er dog givet, at selve erfaringen som analysand er en nødvendighed, men denne kan have mange former og adskillige egentlige tilløb (også i form af kærlighedserfaringer, sociale katastrofer, sjælelige oplevelser og andet), som kan befordre en imødekommenhed for mødet med det ubevidste. Sådanne erfaringer (inkluderet den som menig analysand, om jeg så må sige), kan imidlertid også stå i vejen for dens videre analyse, når den erfares som et privat anliggende.

Det er for så vidt (i det store hele) nemt nok at vejlede en person ind i analysen, men mindre ligetil at få vedkommende til at gennemføre den.¹ Sikkert er det

¹ Hvad dette i øvrigt vil sige. Sagt her ikke som forargelse men som et åbent spørgsmål. I hvert fald som en konstatering om at dette ikke er entydigt og står i forhold til den enkeltes samlede konstitution.

i hvert fald, at lige så snart en person erfarer fortrængningens realitet, vil vedkommende også være i stand til at psykoanalyser, dvs. agere som analysand. Problemet her er, om vedkommende anvender den nævnte erfaring til andet end at bekræfte fortrængningen, eller om vedkommende er i stand til at tage konsekvenserne af den viden, som dermed tilvejebringes. Historikken ved den enkeltes analytiske arbejde vidner om, hvor forskelligartede omstændighederne ved en sådan proces kan være.

Et analytisk forløb kan nemlig sagtens afsluttes, uden at det giver anledning til spørgsmål om, hvad der egentlig er sket. Det er, hvad der sker ved de såkaldte 'terapeutiske analyser', som vitterlig findes (og gud ske lov for det, havde jeg nær sagt). I andre tilfælde vækkes interessen for hvad det er for nogle principper der bærer dens virke i takt med erfaringens fremgang. Dette er altid farvet af det symptom der organiserer analysandens subjektive position. Mødet med 'teorien' kan være traumatisk, hæmmende, befriende, doktrinært og eller ideologisk. Det er tankevækkende, at det altid er forbundet med en vis skamfuldhed, koloreret af de foreliggende infantile seksualteorier. Der foreligger et arbejde i at begribe det mindre som en 'teori om det ubevidste *an sich*' end som en konceptualisering af den skematisme, der understøtter selve erfaringen. Når dette gør sig gældende, er det interessant at bemærke forskellen i forståelsen af de teoretiske udarbejdelser før og efter erfaringen.

At agere som praktiserende psykoanalytiker udfordrer både erfaringen som analysand og forholdet til teorien. Dertil kommer et autoriseringsaspekt, som allerede er indtruffet i forløbet på forskellig vis (som f.eks. når analysanden spørger sig selv om sin 'egnethed' med hensyn til erfaringen eller 'dumhed' med hensyn til teorien) men som nu genoptages tematiseret som ansvar. Spørgsmålet om psykoanalysens hensigter, formål, nytte, osv., træder udfordrende frem og problematiserer analytikeren på deontisk vis. Hvordan den enkelte håndterer det, afhænger igen af vedkommendes bærende symptom og kendskab til dens forudsætninger.

Alle disse momenter udtrykker egentlig forskellige overføringsmæssige overflader. Flader som åbenbart indgår i erfaringen, og som altså også er til stede i den situation, hvor en analytiker autoriserer sig til at tale på analysens vegne på legitim vis og dvs. som noget andet end blot at tale *om* psykoanalysen.

Overføringserfaringen gennemsyrrer med andre ord alt, hvad der finder sted i det psykoanalytiske felt. Den manifesterer sig i forskellige momenter og under forskellige former. Overføringen udfolder de grundkomplekser, som psykoanalysen har opdaget (Ødipus, Kastrationen) ved at oprulle legitimitetsspørgsmålet på alle niveauer. Den er i hvert fald allerede til stede i forbindelse med henvendelsen, i forhold til den viden den appellerer til, ved aktens gyldighed og håndhævelsen af psykoanalysens berettigelse. Dens drivkraft bygger sikkert på nogle speci-

fikke aletiske, epistemiske, deontiske og nok andre modusser, som vi stadig har til gode at studere.

*

Det er alle disse forhold (overføringsflader kalder jeg dem – der må tænkes som samspil i rum og tid, vil jeg tro), der alt i alt definerer det kontingente ved psykoanalytikerens dannelse. Dvs. som noget der udspiller sig inden for et åbent felt og hvis forløb ikke er til at afgøre på forhånd eller som følge af én eller flere viljesakter (dette er jo meget tydeligt i selve analysen, hvor vi ser den ene hensigtsserklæring efter den anden blive gjort til skamme).

Uafgørlighed vil ikke sige ‘hvad som helst’, det vil derimod sige: forløbets art afhænger af, hvordan det enkelte moment falder ud.

Når jeg derfor hævder, at analytikerens dannelse er kontingent, menes derved, at den til enhver tid tager udgangspunkt i, hvad der foreligger – således min definition af kontingensen. Ligesom i fysikken i øvrigt, hvor man¹ netop tager udgangspunkt i det foreliggende og lader matematikken arbejde på en måde baglæns for at præcisere de gældende mulighedsbetingelser. I vores branche er det mindre for at få en kausal forklaring end for at definere grundlaget (eller, som jeg er kommet til at sige, forudsætningerne) for det foreliggende – hvilket inden for vores felt vil sige de formodninger, der betinger en given subjektiv position.

Alene dette må være udgangspunktet for begribelsen af, hvad der er på færde i forbindelse med det komplekse, vi kalder analytikerens dannelse.

At det drejer sig mindre om en opdragelse, dressering, undervisning eller (som man i ramme alvor siger) ‘træning’ ud i den psykoanalytiske færdighed/teknik/metode (en forestilling, som har den akkumulative indlæringsideologi som model), og mere om at tage imod, hvad der rent faktisk bliver sagt, glemmes *per definition* ved regelrigheden (jeg mener: proceduren som sådan, diskursen, forhindrer det; dertil kommer så personsørgsmålet ved håndhævelsen). Hvad det derimod gælder om at gøre begribeligt er, at analysen til enhver tid er interesseret i den subjektive position, et menneske indtager i sit liv, og at denne ikke kan analyseres endsige begribes uden at tage hensyn til baggrunden² for de ytringer, vedkommende producerer. Og selvfølgelig kan dette ikke foretages, uden at vedkommende giver sin accept. Ikke som følge af den mere eller mindre pressede akutte tilstand, dennes lidelse ellers har kunnet give henvendelsen, men efter at

¹ I princippet. Vi kommer nærmere ind på det i år.

² ‘I bund og grund’, som man siger på dansk. En bund og en grund, vi må gøre noget mere ud af i vores undersøgelse af en ikke kausal determination (min læsning af Freuds *Überdeterminiertheit*). Der er nemlig ikke tale om en dobbeltkonfekt, men om et topologisk forehavende ved signifikantmekanikken (at læse på samme måde, som når man siger ‘kvantemekanik’). De forudsætninger, vi er ud efter, er sandsynligvis organiseret som en bund og en grund af Möbius’ art.

vedkommende har genkendt det symptom, der bærer sandheden ved dennes eksistens og siger ja til en analyse af den. Det kan tage tid, som bekendt. Men det definerer også, hvad man må forvente af en analytiker: at facilitere en sådan proces, så den kan føres så langt, som det er hensigtsmæssigt, og at hans intervention ikke fordrejer forløbet. Alt andet ville være manipulation og overgreb.

Men det korte af det lange er, at analysen grundlæggende udføres af analysanden selv og angår baggrunden for, at vedkommende ikke føler sig anerkendt, er uønsket, føler sig udspioneret, ikke kan lade være med dette eller hint, etc., etc., altså hjemses af nogle tanker, det ikke altid er rart at tænke eller som bare virker skøre.

*

Skøre eller ej, indgår forestillingen om at ville være analytiker ligeledes i den række og må behandles på samme måde. Hvilket blot vil sige, at også i det tilfælde gælder det om at kortlægge, så godt så muligt, de tilstødende forestillinger og forestillingsgrupper (jeg taler sådan, som Freud ville have sagt det), vel vidende at en hel del af dem vil være fortrængte og for nogles vedkommende endda aldeles utilgængelige. Analysen går ud på at klarlægge baggrunden for de hændelser, vi erfarer med bevidstheden, navnlig dem vi ikke forstår, men også dem hvis forståelse virker så selvindlysende, at de optræder som lutter blændværk. Tanken om at være analytiker er selvfølgelig et ønske, og som ethvert ønske indlejret i den Andens ønske i henhold til hin lacan'ske definition. Det er dette ønske i den Anden (som faktisk definerer den konkrete Anden, vil jeg sige) der i så fald må analyseres, så vedkommende kan tage selvstændig stilling til sine ytringer.

Det er den Andens ønske i os, som overføringen udtrykker. Et ønske, som ikke som sådan skal betragtes som allerede givet, men som sikkert genskabes ved lejlighed, fordi det har karakter af nødvendighed. Således en af de rigtig store opdagelser fra Freuds side: at kontingensen kalder på nødvendigheden som bund og grund.¹

Det betyder bare, at man ikke skal se overdeterminationen som et (fremadskridende) kausalforhold, men at den snarere må anskues som årsagssammenhæng, der begrundes lokalt og efter omstændighederne – og så kan vi glæde os over, at vi på dansk har to sæt termer til at tænke sådanne tilsyneladende modsatte relationer. Tilbage er der dog at forklare, hvad dét vil sige. Freud har heldigvis givet os en række termer at lege med: 'Kontaktschranken', f.eks., helt tilbage i 1895, og siden 'Nachträglichkeit', 'Wiederholungszwang', osv. Hver gang i et forsøg på at begribe en form for ikke-prædikativ rekursivitet – en forbindelses-

¹ Det kunne sådan set være en definition på det ubevidste.

sammenhæng, om jeg så må sige, der defineres baglæns. Det siger sig selv, at der er tale om spørgsmål, som kalder på studier udi implikationsformerne inden for logikken. Men vi kan da allerede sige, at en analytikers dannelse fremstår kontingent, fordi den kun kan være imprædikativ. Hvilket selvsagt udfordrer vores antagelser om referencen.

Heraf følger, at analytikeren i sin dannelse må forholde sig til de forskellige overføringssammenhænge, et menneske afhænger af: det være sig den reelle Anden (som har taget imod mine allertidligste henvendelser), det være sig den *auctoritas*-figur (der imaginerede mine første kontakter med det symbolske, og som hjemsøger mig jævnlige), det være sig bogens bogstav (hvortil jeg overfører alle mine skuffelser over, at den Anden ikke svar), det være sig mit medmenneske (herunder mine kollegaer og det 'broder-kompleks', de mobiliserer). Alle på hver deres måder figurer af den Anden, som subjektet må støtte sig til i sin eksistens: Anden, som for hver gang tager imaginære, symbolske og reelle tilskikkelser, og som, ikke at forglemme, ledsages af døden som den Absolutte. Dertil kommer, for analytikeren, forholdet til 'kontrolanalytikeren'¹, som afgjort angår en ganske særlig dynamik.

Det siger sig selv, at alt det indebærer en erfaring, som ikke ordnes med blot en procedure, men at den kræver flere omgange med tilbagefald og opfindelser.

*

Der er med andre ord en rytme ved tilblivelsen af den enkelte analysand/analytiker, som må respekteres, og som modsætter sig enhver præformateret tilordning. Vi må derfor se i øjnene, at lige så snart man forsøger at påvirke dannelsens forløb i en bestemt retning, sløres den analytiske dimension ved det. For tanken om en 'didaktisk psykoanalyse' er kun et blændværk. En blindgyde hvor det er selve analysen, der fortaber sig i administrative magtkampe.

Man kan ikke programmere produktionen af en psykoanalytiker, fordi man ikke på forhånd kan vide de veje, et analytisk forløb vil følge, eller hvilket hjørne af den kærlighed, som overføringen bærer i sig, vil blive mobiliseret. Dertil kommer, at måden, hvorpå den enkelte vil reagere over for denne kærlighedserfaring, heller ikke kan beregnes på forhånd, og ej hellere kan beregnes, om den person, der autoriserer overføringen, vil kunne tage imod den specifikke udformning, som netop den analysand vil producere.

Grundkategorien i denne sammenhæng må stadig siges at være Freuds 'svævende opmærksomhed'. En kategori, der på ingen måde kan resumeres med or-

¹ En i sandhed uhyrlig betegnelse, som Lacan gør opmærksom på, som 'supervisor' ikke gør bedre imidlertid. Skal vi mon finde et andet navn for at tænke det på ny?

det 'neutralitet'. Grunden dertil ligger for så vidt lige for: det kan kun være *analytikerens ønske*, der kan garantere, at det netop er en sådan opmærksomhed, der er til stede – hvilket jo er alt andet end neutralt. Spørgsmålet er så, hvad dette ønske går ud på, samt hvilken eller hvilke begrundelser (i den tidligere omtalte forstand) det måtte have. Det er, hvad den analytiske institution hellere må bruge sine kræfter på at få afklaret.

*

... Acheronta movebo.«

For selvom analytikerens bliven til er kontingent, er psykoanalysens grundarkitektur efterhånden så rimelig aftegnet og grundproblematikkerne tilstrækkeligt veldefinerede til, at man godt kan orientere sig inden for feltet. Hvis psykoanalytikerens dannelse er kontingent, er psykoanalysen det således ikke.

Så længe vi har med psykoanalysen at gøre, vil det fortsat handle om libido og drifter, erindringsspor og fortrængning, perception og narcissisme, infantile seksualteorier og familieromaner, overføring og kærlighedslivet, osv. Alle disse snefnug, der åbenbart udgør et menneskeliv, og som, idet de enten fryser til is eller sublimeres som dug for solen, bestemmer over, hvordan tilværelsen arter sig for den enkelte.

Freuds bedrift har sandt at sige været enorm. Næsten ene mand lykkedes det ham at give os adgang til et aspekt ved verden, som ingen andre end han havde – det er vel meget passende at sige det sådan – drømt om. Han holdt i hvert fald fast på en linje i studiet af sjælelivet, som var hinsides den fornuft, bevidsthedspsykologien kan anbefale. Med udgangspunkt i en kasuistik forankret i en lægelig erfaring (lad os sige konversionsfænomenerne¹), formåede han at give plads i erkendelsen til forhold, som kun kunne betegnes som almene (erogeneringens nødvendige narcissisering af organismens overflade²), for derfra at formulere en teori over subjektets gravitationelle rum (Ødipus og kastrationskomplekserne, *Urgeschichten*³), der stiller den enkelte over for sine objekter på en måde, som var ganske ukendt indtil da.

I dag, 60 år siden Jacques Lacans indførelse af sondringen mellem det imaginære, det symbolske og det reelle, er det for os fortsat svært at begribe, hvilken formidabel intervention Freuds indsats var, selv om disse redskaber netop har givet os de koordinater, der skulle hjælpe orienteringen. Det skyldes, at vi heller

¹ Allerede i 1893 med sit blændende komparative studie over de organiske og funktionelle lamelser.

² "Jeg'et og Det'et", 1923:

³ Manden Moses, 1936-1938

ikke har forstået Lacan endnu – i øvrigt af de samme grunde, der gør, at vi fortsat ikke fatter, hvad det var, Freud fik produceret.

Vores horisont er nemlig kronisk begrænset af vores afhængighed af bevidsthedstilstanden samt den moraliserende trance, som jeget finder deri og henfører sig til i sin benægtelse af alt det, der altså ikke er jeg. Det kan give forskellige scenarier, som vi vil lade ligge her, men det medfører i al fald en overordentlig stor modstand mod alt det, der strider mod virkeligheden, og især mod tanken om, at den skulle være libidinalt besat.

Det er ikke desto mindre, hvad psykoanalysen hævder er tilfældet, og som vi må prøve at eksplicite, så godt vi kan, da det nu er os, der har som opgave at sige, hvad der må siges i den sammenhæng.

Det forekommer mig i stigende grad, at det civilisatoriske – ja, civilisationskritiske – aspekt ved en sådan indsats fortsat er aktuelt, og at det i dag, som dengang, handler om at tage vare på subjektiviteten som noget andet end, hvad det omsiggribende føleri, teknokratismen og moraliseringen vil have os til at tro i vores nuværende globaliserede neoliberale tidsalder. Det handler om at insistere på ønskets dimension som selve det, der definerer os som mennesker, og dvs. om at værne, med vores midler, om talens funktions subjektiverende effekt.

Hvis en skole for psykoanalysen fortsat er ønskværdig, kan det vel kun være som et bidrag til, at analytikerne kan finde deres veje ved at forelægge, hvad vi mener kan være relevant for deres dannelse.

Mestrene har ikke været karrige med forslag¹, og vi kan sikkert finde på endnu flere emner, som kan være gode og relevante. Men ud over at mulighederne for, hvad man kan nå, er begrænsede og afhænger af den foreliggende kapacitet, så er der også et spørgsmål om prioritering. I dag, for os, handler det om at sørge for, at psykoanalysen ikke går til som disciplin.

*

I den henseende er der så vidt jeg kan se to steder, hvor det er magtpåliggende at bidrage med nogle afklaringer: psykoanalysens rationalitet (den rationalitet, som psykoanalysen indfører i og med det ubevidste) og psykoanalytikerens klinik (for så vidt ønskets dialektik ikke som sådan er et psykopatologisk problem).

Det første vedrører en begribelse af den logik, som signifikant-samspillet forudsætter, og som udfordrer standardlogikkens grundprincipper (identitet, negati-

¹ Hvis det stod til Freud, så skulle undervisningsplanen for analytikeren omfatte mindst ”lige så meget åndsvidenskabeligt, psykologisk, kulturhistorisk og sociologisk stof, som anatomi, fysiologi og evolutionslære.” I ”Spørgsmålet om lægmandsanalysen” (1926e), i *Foregange* nr. 1, 2011, side 102. Og Lacan tilføjer dertil i 1953: retorik, dialektik (i aristotelisk forstand), grammatik og poetik (herunder vitsens teknik). I ”Fonction et champ ...”, *Écrits*, 1966, side 288.

on, det udelukkede tredje). Det andet er måske endnu mere risikabelt, da det handler om at udfordre den indgroede behandlingsideologi, vi befinder os i, og som psykoanalysen (men ikke Freud) ikke kun har bidraget til men ligefrem har anset som sin eneste eksistensberettigelse.

Det er alt i alt hvad det gælder om i det følgende: at definere psykoanalysens eksistensberettigelse på et andet grundlag end hidtil. Eller rettere: om at vise, at der ikke er nogen grund til at forlade Freuds standpunkter hvad det angår. I det kommende arbejdsår vil vi forsøge at indfri det ad forskellige veje:

- Hvad rationalitetsspørgsmålet angår, skal vi
 - dels forsøge at præcisere Lacans anvendelse af gitterteorien i forbindelse med den sammenkædning, som signifikant-forbindelserne synes at etablere (og for vores vedkommende vil vi understrege de modallogiske forhold, som *de facto*, om jeg så må sige, gør sig deri gældende),
 - dels indlede et propædeutisk studie af kvantemekanikkens opståen og epistemologiske følger, med henblik på at få en orientering omkring de konsekvenser, som dette også har haft på logikken. Det drejer sig naturligvis hverken om, at vi skal blive eksperter i kvantemekanikken, eller at vi skal udtale os om noget, vi ikke har forstand på, men blot om at blive opmærksomme på, hvordan nogle af de centrale spørgsmål, vi møder i vores felt, er til stede i de diskussioner, som atomteorien giver anledning til.
- Hvad klinikken angår, handler det om at forsøge endnu en gang (fordi det er forsøgt før, men sagen er genstridig) om at sætte subjektets perspektiv over for sygdommens rationalitet i spørgsmål om den analytiske intervention. Det er ikke nemt, fordi der er en indgroet tro på den medicinske sygdomsmodel (som ved Gud er stærk og nødvendig inden for sine rammer) og dens gyldighed i forhold til psykopatologien. Hvad vi her insisterer på er, at det ikke kun drejer sig om at få udskiftet en sygdomsmodel med en anden (om den så er 'psykodynamisk'), men om at gentænke det psykopatologiske område overhovedet, således at vi snarere bliver i stand til at forholde os til subjektive positioner end at hypnotiseres af tanken om en *morbus psychologicus*. Vi vil i denne omgang tage skizofreni-problematikken op via Victor Tausks klassiske tekst og bruge den som løftestang for drøftelser af såvel samtidshistoriske som aktuelle spørgsmål i den forbindelse. Eksempelvis: Hvordan ser ønskedialektikken ud i den sammenhæng? Hvordan ser kasuistikken ud i dag? Hvad kan vi sige om det i det hele taget?

Den gennemgående tekst i år, den tekst der altså skal hjælpe os til at samle de forskellige dele af årsprogrammet, er Lacans tidligere nævnte "Talens og sprogets

funktion og felt i psykoanalysen” fra 1953, som var startskuddet til hans ‘tilbage til Freud’-kampagne, og som fortsat er absolut læseværdig.

*

Ifølge traditionens overlevering stod der skrevet ved indgangen til Platons Akademi: ”Ingen adgang for folk uden indsigt i matematik.” Det betød vel bare, at de, der ikke var parat til at give de formale discipliner en plads i deres arbejde, heller ikke ville kunne begribe de drøftelser, der fandt sted deri. I dag vil det måske hedde: ‘Den, der ikke begriber signifikant-læren, vil fortsat famle rundt med hensyn til det ubevidste’.

Vores sammenhæng er et åbent rum, en Agorá, så vi foretrækker en anden indskrift, som den nævnte tradition også hævder, var at læse på stedet. Den siger: ”Dørtrinnet til visdommens tempel er erkendelsen af din egen uvidenhed.”

Oswaldo Cariola
august 2013